

PRECARIOUS WORK: THE CHALLENGE FOR LABOUR LAW IN EUROPE

Jeff Kenner, Izabela Florczak, Marta Otto (eds), *Precarious Work – The Challenge for Labour Law in Europe*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham/Northampton, 2019, pp. 280

Зборник радова: *Precarious Work: The Challenge for Labour Law in Europe*, уредника Џефа Кенера, Изабеле Флорчак и Марте Ото, светски познате издавачке куће *Edward Elgar Publishing*, на концизан и методолошки прихватљив начин приказује проблеме прекарног рада са којима се суочавају посткомунистичке земаљаме у периоду након окончања Хладног рата. Иако прекарни рад није нов феномен у капитализму, то не значи да се капиталистичке земље лако носе с њим. Несигурност коју прекарни рад изазива у државама Европске уније представља прави изазов за европско радно право. Нарочито је то био случај након избијања економске кризе 2008. године, која је довела до појаве потпуно нових облика запослења.

Зборник је тематски структуриран у три дела. Први део, који обухвата три поглавља, разматра теоријско дефинисање прекарног рада. Други део је, у извесном смислу, правна конкретизација првог дела, док трећи део разматра прекарни рад у хонорарној економији. Док су други и трећи део у знатној мери хомогенији према темама које се обрађују, дотле је први део умногоме специфичан. Као узорак за анализу законодавних решења у другом делу је узето шест земаља, где три (Велика Британија, Шпанија и Шведска) представљају старе земље чланице, док су преостале (Словенија, Чешка и Пољска) представнице бивших посткомунистичких земаља. Зборник на веома занимљив начин приказује старе земље чланице Европске уније, међу којима је (сада већ биша чланица) Велика Британија, била репрезент либералног капитализма. Насупрот њој, Шведска припада земљама у којима је систем социјалне заштите веома развијен, док Шпанија припада медитеранском типу романског говорног подручја, у којем постоје извесне амбивалентности на том плану. Из анализа садржаних у Зборнику произилази да се чак и међу новим земљама чланицама Европске уније могу уочити извесне разлике. Словенија, на пример, иако прокапиталистички оријентисана, представља земљу која је била у саставу СФР Југославије, те је

по специфичној природи односа који су владали у бившој држави и сама била специфична. Пољска је, опет, чак и у време комунизма након 1968. године, а посебно током 80-их година прошлог века, увела извесне капиталистичке елементе, али је, упркос томе, стаљинистички систем био присутан. Чешка је, пре него што је у њој уведен комунизам, имала капиталистичке елементе, па не изненађује то што су на првим слободним изборима победиле прокапиталистичке снаге.

Осветљавање природе прекарног рада у посткомунистичким земљама отуд захтева додатна појашњења. Тако, ако се уђе у политичку историју наведених посткомунистичких земаља, уистину се могу приметити извесне сличности, али и разлике. Наиме, ради се о томе да је након Другог светског рата, тачније, почетком 50-их година прошлог века (1952. године), бивша Југославија заузела сопствени политички курс који није био ни чисто комунистички (у стаљинистичком смислу), нити чисто капиталистички, већ се тежило „каквом-таквом” балансу између два екстрема. Друго питање је да ли се успело у томе, мада је, према мишљењу аутора овог приказа, то било неоствариво, пре свега због различите развијености и различитих политичких аспирација појединих република. Хрватска, и посебно Словенија, биле су више прозападно оријентисане. Не треба заборавити ни идеје које је заговарало руководство Савеза комуниста Словеније када се одлучивало о томе да ли ићи на јачање централизма или на конфедерализам. Такође, ваља се подсетити и Титовог обрачуна са хрватским националистима. С друге стране пак, ситуација у земљама Варшавског пакта није била идентична, мада је идеолошки била веома блиска претходном случају. Мађарска се тако, примера ради, још 50-их година (1956. године) покушала ослободити стаљинистичких стега, али је тај покушај био насилно осујећен. Као што је познато, ситуација је кулминирала 1968. године са Прашким пролећем, када је овај талас захватио тадашњу Чехословачку, која такође није успела да се ослободи совјетских стега. Након рушња „Гвоздене завесе” и распада источног блока, обе земље веома успешно су прошле период транзиције отворивши се према свету и либерализујући своју економију кроз приватизацију и уплив страног капитала.

Први рад у зборнику приредили су Флорчак и Ото (*I. Florczak & M. Otto*). У раду се разматрају законодавни приступи прекарном раду. Из анализе су произашли одређени закључци и препоруке. Тако, у циљу што успешније борбе против прекарног рада у Европској унији су донесене, између осталог, и директиве о раду са непуним радним временом и о агенцијама за привремено запошљавање. Утврђујући природу прекарног рада, закључује се да овај рад посебно долази до изражаја у случају ангажмана агенција за привремено запошљавање, јер се ту критеријум јединства у погледу корисника обављеног посла по правилу не поштује. До данас у законодавству Европске уније није дата стриктна дефиниција прекарног рада. Иако се, по

аутоматизму, атипичне форме запослености сматрају прекарним, у ширем смислу се било који облик запослености може сматрати прекарним, ако не пружа социјалну и финансијску сигурност. Због наводне ригидности стандардног запослења, услед чега је уведен велики број атипичних послова, као и због уочених недостатака тих послова у погледу социјалне и финансијске сигурности, Унија је приступила дефинисању природе прекарног рада и увођењу мера које би ублажиле негативности таквих послова. Тако се под прекарним радом подразумева *inter alia*, и рад који: 1) има малу или никакву сигурност посла, 2) код којег не постоји рудиментарна заштита од отказа и социјална заштита услед њега, 3) који носи зараду недовољну за пристојан живот, 4) који нема или има врло ограничену социјалну заштиту права и погодности, 5) који нема или има врло ограничену заштиту од дискриминације, 6) који нема или има врло ограничене могућности напретка у каријери, што се односи и на приступ усавршавању, 7) код којег постоји низак ниво колективних права, и 8) који има неадекватно радно окружење. Један од облика борбе против прекарног рада предвиђен је кроз Европски стуб социјалних права и кроз одговарајућу судску праксу.

У другом раду садржаном у тематском Зборнику, који су приредили Годлевска-Бујок и Патулски (*B. Godlewska-Bujok & A. Patulski*) разматра се природа прекаријата као феномена. Аутори се најпре позивају на Стендингову студију: *The Precariat: The new dangerous class*, а потом разматрају специфичности прекарности пољског тржишта рада. Поред уобичајених проблема, попут оштре сегментације, неусаглашености потреба тржишта рада и броја високообразованих, у Пољској је сегментација тржишта рада таква да је практично онемогућен слободан трансфер између сегмената. Људи који обављају атипичне послове су под већим ризиком од губитка посла и не уживају исте погодности као они са стандардним запослењем, имају ограничен приступ тренинзима и могућностима за стицање додатних квалификација, као и ограничене могућности напретка у каријери. Поред законодавних решења, и синдикати играју важну улогу у овој сегментацији. Коначно, и Влада и судови играју улогу у свему томе, међутим, не чине ништа да се таква сегментација сузбије.

Трећи рад у овом уводном делу Зборника приредио је Камалериј (*C. M. Cammalleri*), и у њему се даје приказ прекарног рада на веома занимљив начин. Између осталог, његова вредност је у увођењу у анализу концепта флексибилности као сочива кроз које се види несигурност. Аутор у том смислу долази до одређених закључака који указују на неологизам који истовремено означава раднике који раде у сивој и црној економији, али и оне који имају недовољну социјалну заштиту, односно прекарне раднике уопште. Као један од критеријума за дефинисање прекарности у раду се користи стандардни облик запослености. Аутор тврди да недостатак сигурности који произилази

из флексибилизације фирми, а који је произвео прекаријат, представља „друштвено загађење”, односно да иновације и слободно тржиште, кроз увођење неформалних послова, представљају претњу по читаво друштво, пре него што га кроз креирање нових послова побољшавају. Као начин за борбу против таквог „друштвеног загађења” аутор предлаже увођење специфичног пореза који би приморао фирме које користе неформалне облике рада да користе уговоре о раду (запослењу). Као најприхватљивије решење за увођење таквог пореза предлаже модификовање постојећег пореза или постојећег система социјалних доприноса. Оно што недостаје радницима који обављају неки посао, који не потпада под стандардни облик запослености, је минимално гарантовани сет добара и услуга који обезбеђује заштиту, затим проактивне акције које врше превенцију и штите од ризика, као и промоција индивидуалних и друштвених потенцијала и шанси. Основно питање је, како изнаћи баланс између потребе да сви радници буду укључени у шеме које гарантују пристојан живот и финансијских ресурса за финансирање таквих права и заштита? Ако би се увео порез на „друштвено загађење” порез би се односио на организације са високим стопама запослености по јединици производа, а опорезиви износ била би вредност рада. Пореска стопа и пореска основица, заједно са свим бонусима, треба да буду повезани и модулирани у складу са просеком запослене радне снаге по привредним секторима. Овакав порез био би повезан и са другим порезима, нарочито са ПДВ-ом. Незаштићени или недовољно заштићени радници имали би право на одређени сет социјалне заштите кроз регистрацију као *фриленсери*, а фирме које би запослиле такве раднике имале би право на бонусе. Увођење универзалне минималне зараде подржало би функционисање овог пореза, јер би таква зарада повећала трошкове незаштићених и недовољно заштићених радника.

Други део зборника садржи два дела, при чему први део чине старе, а други део нове земље чланице ЕУ. Иако се не фокусирају на анализу појединих облика прекарног рада, и у радовима који анализирају старе земље чланице могу се приметити елементи анализе прекарности. У првом раду у оквиру овог дела, који се односи на Велику Британију, закључује се да се синдикати суочавају са озбиљним законодавним изазовима, као и да се, на одређене начине, радницима ограничава слобода изражавања. Коначно, показује се колико је радницима тешко да остваре своја права преко судова због њихове ригидности, као и због трошкова које радници сnose. Медитеранске земље романског говорног подручја карактерише такав приступ раду који оставља и слободног времена (тзв. систем 8–8–8; 8 сати сна, а исто толико и сати рада и слободног времена). Па ипак, у Шпанији су, попут Италије, атипичне форме послова изузетно заступљене. Међутим, оно што социјална политика тих земаља покушава да постигне представља организацију радног времена која оставља простора за бригу о деци и

породици уопште, што је једна од битних карактеристика медитеранских земаља. Наиме, у Шпанији су уведене многе реформе које су имале различите и контрадикторне ефекте на прекарност становништва. Увођење атипичних форми послова повећава прекарност, јер послодавац има дискреционо право промене услова пословања. Међутим, оно што смањује прекарност јесте, између осталог, промовисање уговора на неодређено, запошљавање рањивих група, повећање отпремнина код раскида уговора на одређено, боља контрола нерегуларног рада, заштита од дискриминације, као и увођење мера које имају за циљ побољшање баланса између радног и слободног времена. У крајњем случају, прекарност радника је повећана будући да је послодавац задржао велика дискрециона права која омогућавају унилатерално мењање услова. Чак и кад се ради о мерама које имају за циљ побољшање баланса између радног и слободног времена, послодавац је задржао велика овлашћења која му омогућавају унилатерално мењање услова. У наставку се анализира случај Шведске где, поред класичног запосленог и samozапосленог, постоји и статус тзв. *зависног уговарача*. То је особа која формално није запослена код некога, али обавља такав посао који би се могао сматрати послом који се обавља у оквиру дужности запосленог код било којег послодавца. Другим речима, особа зависи од некога с ким константно сарађује, тј. од кога практично зависи као да је формално запослена. Оно што је специфично за Шведску је што подстиче samozапосленост, па у том смислу даје samozапосленима иста права која имају и класични запослени. Када су у питању уговори на одређено, и ту се чине сви покушаји да се ублажи прекарност радника који раде под таквим уговорима, али се и ту прави разлика између уговора на одређено са дужим и краћим роком. Колективно преговарање и колективни споразуми су такође присутни, али је један од већих проблема проблем социјалне заштите. Међутим, управо ти колективни уговори знају бити у супротности са законодавством ЕУ, нарочито уколико напори иду у циљу смањења јаза између запослених и samozапослених.

За разлику од претходно анализираних земаља, посткомунистичке земље чланице Европске уније имају много више заједничких карактеристика. У свим анализираним земљама ове групе, најтипичнији облици прекарног рада су уговори на одређено, рад са непуним радним временом и рад преко агенција за привремено запошљавање. При томе су присутне и различите специфичности. Рецимо, као специфичан облик прекарног рада у Словенији појављује се студентски рад, док су у Пољској заступљени уговори склопљени на основу грађанског права и лажна samozапосленост. Специфичности прекарног рада у Чешкој су уговори о раду са непуним радним временом за обављање послова који се обављају изван редовног радног времена и изван оних обавеза предвиђених уговором о раду (са подврстама споразум о закључавању посла и споразум о радној активности), рад од куће, ноћни рад

и рад викендом, тзв. рад у приправности (енг. *standby work*), који се обавља преко договореног броја радних сати изван радног места и уз накнаду од најмање 10% просечне зараде запосленог. Коначно, као један од специфичних облика прекарног рада у Чешкој спомиње се и нелегални рад. Од осталог је важно напоменути да су и у Словенији присутни уговори склопљени на основу грађанског права, као и лажна samozапосленост. Један од великих проблема је проблем синдикалног организовања прекарних радника, као и проблем осталих права која имају, јер се само одређеним категоријама прекарних радника гарантују нека права. На крају, у Пољској је извршена одређена реформа у смислу проширења права брачних партнера у погледу неге деце.

Трећи део Зборника разматра прекарни рад у економији која се базира на хонорарним пословима (енг. *gig economy*). Два феномена неформалне економије представљају рад по захтеву преко апликације и групни рад (енг. *crowdwork*). Прва форма представља онлајн поседовање, које се спроводи од стране алгорита платформе, „обичних” послова који треба да се изводе у стварном свету и, посебно, у урбаном контексту великих градова. Друга форма мобилише виртуелну радну снагу, односно, састоји се од извршавања задатака од стране било које особе која се налази било где у свету, која има приступ мрежи и слободног времена које може провести за компјутером. Другим речима, потоњи облик је облик рада у којем је извршење задатака каналисано кроз апликације којима руководе компаније, које такође интервенишу у погледу постављања минималних стандарда квалитета услуга, као и у селекцији радне снаге и руковођењу. Први облик се обично пружа индивидуалним потрошачима, а други је коришћен од стране предузећа и приватних и јавних институција. Радници који раде преко платформе се третирају као samozапослени пружаоци услуга. Платформе се третирају као посредници који повезују понуду и потражњу радних активности које се извршавају од стране независних пружалаца. Један од великих проблема у погледу радника који раде у хонорарној економији је проблем њихових права. У том смислу, као начин њиховог удруживања спомињу се тзв. *кровне компаније*, које су нека врста удружења, односно замишљене су као правна лица која помажу и формално запошљавају особе које раде у хонорарној економији, како би им обезбедили заштиту прописану законским оквирима који регулишу зависан рад, али и да им се истовремено омогући да управљају својом активношћу као фриленсери. При пријему се уплаћује одређена чланарина. Поред тога, једна од највећих препрека за успостављање процедура колективног преговарања за раднике који раде у хонорарној економији јесте то што су у највећем броју случајева интернет платформе удаљене од страна које обављају послове који захтевају људску интелигенцију. Па ипак, упркос свим одрицањима од одговорности, стране постављају врло јасне услове пословања. Иако према Међународној организацији рада не

постоји ограничење у погледу удруживања радника с обзиром на врсту радног односа, организовање радника који су расути по читавом свету је изузетно изазовно, између осталог јер и платформа има извесну контролу над њима. Поред наведеног, будући да неке платформе имају међународни карактер, постоје разлике између појединих законодавстава. Још компликованији проблем у хонорарној економији је како дефинисати послодавца, пошто он има специфичан облик.

Приказани зборник представља користан приручник свима који желе да се упознају са једном изузетно актуелном проблематиком, која представља велики изазов чак и за заједнице држава каква је Европска унија. У таквим савезима комплексност је чак и већа, јер треба изнаћи компромис између различитих држава које не само да имају различите, често и супротстављене циљеве, а да се притом занемарују њихове културне и политичке карактеристике. Довољно је само увидети разлику између нордијских земаља, земаља германског и романског говорног подручја и посткомунистичких земаља. Чак и међу овим последњим постоје земље које су по много чему блиске медитеранским земљама, ако ни због чега другог онда због чињенице да је и у њима прихваћен распоред времена по систему: 8–8–8.

Славен САВИЋ